

מעמד קרובי משפחה בקבלת החלטה על הפסקת טיפול בחולה סופני

אחד הנושאים הרגישים ביותר במכלול הדיונים ברפואה והלכה עוסק בשאלת הטיפול הרפואי בחולה סופני. גדולי הפוסקים עוסקים בעשרות תשובות בשאלה האם מותר בתנאים מסוימים להפסיק, או לא לחדש, טיפול שיאריך מעט את חייו של חולה סופני, הסובל יסורים קשים, ופעמים אף מורדם ומונשם.

להלן נרצה לברר שאלה ספציפית בסוגיה זו. בכדי להגיע אליה נקדים מספר נקודות: בבסיס הדיון נניח את העמדה המקובלת יותר בפוסקים, שלפיה בתנאים מסוימים יתאפשר שלא לבצע טיפול מאריך חיים במטופל. למשל, בחולה שאינו בהכרה ואין סיכוי שיחזור להכרה, או בחולה הסובל מיסורים קשים ומעוניין להימנע מטיפולים שיגרמו לו סבל נוסף, בדרך של שב ואל תעשה, כגון שלא לחדש עירוי של תרופה לשמירה על לחץ הדם, או לבצע בו החייאה, או את חיבורו למכונת דיאליזה וכדומה.

הטעם לכך הוא, שהימנעות מפעולות אלו אינה נחשבת רציחה, אלא רק הימנעות מהצלת נפשות בה התחייבנו במצות "לא תעמוד על דם רעך". ובמקרים אלה, דעת הפוסקים היא שאין מצווה בהצלתו, מפני שאין סיכוי שיחזור לאיתנו, ובודאי ימות בקרוב, אלא יש כאן הארכה מלאכותית של חייו בסבל וביסורים קשים, וכל שכן כשאינו בהכרה ואינו יכול לחזור להכרה כלל.

ברור הדבר, כי בכל שאלה שכזאת חובה מוחלטת לפנות לקבלת פסק הלכה מפוסק מובהק, מפני שהפרטים ההלכתיים רבים וההכרעה משתנה ממצב למצב, ובשל חומרת השאלה העוסקת ממש בחיים ומוות.

אמנם, גם בתנאים אלו, כלומר מצב רפואי שעל פי ההלכה מאפשר הפסקת טיפול, ולאחר קבלת הכרעה להיתר מפי פוסק הלכה, עדיין הדבר תלוי ברצונו של החולה עצמו. במידה שהחולה נמצא בהכרה ויכול להגיב בצורה אמינה לשאלות, חובה גמורה על הצוות הרפואי ועל המטפלים בו לשאול את פיו לרצונו, ואם למרות מצבו הרפואי וייסוריו הקשים הוא מעוניין בטיפול בכדי להאריך את חייו ולו במקצת, חובה לשמוע לו ולבצע טיפולים אלה במלואם.

ולא זו בלבד, אלא שכתב הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (מנחת שלמה חלק א סימן צא):

"רבים מתלבטים בשאלה זו של טיפול בחולה גוסס, יש סוברים דכשם שמחללים שבת עבור חיי שעה כך חייבים להכריח את החולה על זה כי הוא אינו בעלים על עצמו לוותר אף על רגע אחת, אך מסתבר שאם החולה סובל מכאבים ויסורים גדולים או אפילו סבל נפש חזק מאוד, חושבני שאוכל וחמצן לנשימה חייבים ליתן לו גם נגד רצונו, אבל מותר להמנע מתרופות הגורמות סבל לחולה אם החולה דורש את

זה. אולם אם החולה ירא שמים ולא נטרפה דעתו רצוי מאוד להסביר לו שיפה שעה אחת בתשובה בעוה"ז מכל חיי העולם הבא, וכדמצינו בג' סוטה דף כ' א' שזה "זכות" לסבול ז' שנים מאשר למות מיד".
הוי אומר, שמלבד שאלת הצלת נפשות יש כאן גם שיקול נוסף שלפיו חיי העולם הזה, אפילו במצב של יסורים, הם בעלי ערך קדוש, ויסורים מכפרים, וכדאי לחולה בכל מצב שיאריכו את חייו.

(וכן יש לדעת כי במצב כזה כאשר יראה החולה שאין נשמעים לו ונמנעים מלטפל בו על פי בקשתו, הדבר עלול לגרום לו להתרגשות יתרה שתקרב את קיצו).
אם כן, אנו למדים כי גם במצב שבו יהיה מותר עקרונית להפסיק את הטיפול הרפואי, ההחלטה על כך נתונה בידי של החולה, אם הוא כשיר לכך. אם הוא דורש את הפסקת הטיפול שומעים לו, ואם אינו דורש זאת ממשיכים בטיפול, וכל שכן שכשהוא מתנגד להפסקת הטיפול אסור להפסיקו בשום דרך.¹

במצב שבו החולה איננו מסוגל להגיב, ולא הביע את רצונו קודם לכן (כשעוד היה מסוגל להגיב), אזי יש לפעול על פי ההלכה, בשאלת חכם שהכרעתה תתבסס גם על הכרעת הרופאים. בתנאים מסוימים של קריסה מוחלטת של מספר מערכות חיוניות בגוף, ובתנאי הכרה מסוימים, יוכל הרב לאשר לרופאים הפסקת טיפול בדרך של שב ואל תעשה.
ומכאן אנו מגיעים לשאלתנו: כיצד יש לנהוג על פי ההלכה במקרה שישנם קרובי משפחה של המטופל, שלא הביע את רצונו כיצד הוא חפץ שינהגו בו, וכעת אינו בהכרה ואינו יכול לבטא את רצונו (והתקבלה הוראת פוסק הלכה להיתר). האם במצב זה אנו מעבירים את הסמכות לקבלת ההחלטה אל קרובי משפחתו, ומתייחסים לדעתם באותו המשקל של ההתייחסות להבעת רצונו של החולה עצמו, או שאין להם מעמד מיוחד בשאלה זו?²
הסיבה להעניק לקרובי המשפחה מעמד מיוחד נובעת אך ורק מהנחה שלפיה קרוביו, המכירים אותו היטב, ידעו לשער אל נכון מה היתה דעתו אילו היה מסוגל להביע אותה, האם היה רוצה שלא לסבול יותר, או שהיה מעדיף את המשך חייו אף לתקופה קצרה ולמרות היסורים, מכל טעם שיהיה. מלבד זאת אין ההלכה מכירה בסמכות של קרובי משפחה לקבל החלטות על חייו של קרובם (אפילו החולה עצמו אינו נחשב בעלים על גופו).

¹ הנחה זו רווחת בפוסקים, עיין למשל אגרות משה חושן משפט חלק ב סימן עד, א, ושם סימן עה, א כתב: "...צריך להודיע זה להחולה, ולשאל ממנו אם רוצה שיתנו לו רפואה דסמים אלו, שאם בחיי יסורין רוצה יותר ממיתה, צריכין לתת לו, ואם אין החולה רוצה לחיות ביסורין, אין ליתן לו סמי רפואה אלו".

² במקרה שהחולה העניק הצהרה שבה הוא ממנה גורם כלשהו, רב, קרוב משפחה או אחר, לקבל את ההחלטה במקומו, יש להישמע לכך (ושוב, לאחר קבלת היתר מפוסק ולא במקומה). שאלתנו עוסקת במקרה שבו לא גילה החולה דעתו בנושא.

אך גם עצם ההנחה שניתן לסמוך על הערכתם של קרובי המשפחה באשר לרצונו של החולה אינה מובנת מאליה. מחקרים הראו פער משמעותי בין רצונו של האדם לבין הערכת קרוביו באשר לרצונו. בנוסף, יש לשקול האם אכן קרובי המשפחה יעניקו תמיד את ההערכה המדויקת שלהם באשר לרצונו של החולה, ולא יערבו שיקולים אישיים כמו הרצון להסיר מעצמם את המעמסה הקשה של הטיפול בחולה הנוטה למות, או אפילו הרצון לזכות בירושתו. שאלה מסובכת יותר, ומצויה למדי, תהיה במקרה של חילוקי דעות בתוך המשפחה. יתכן מצב שבו חלק מקרובי המשפחה תומכים בהפסקת הטיפול, וחלק מתנגדים. במקרה של שני אחים שדעתם חלוקה, סביר יהיה לפנות לקבלת החלטה מפי פוסק הלכה. אך לעיתים תתקיים מחלוקת בין אשתו של המטופל, לבין בניו. האם, בהנחה שיש לבני המשפחה מעמד מיוחד בקבלת ההחלטה, נעדיף את דעתה של האשה, או של בניה?

בספרות ההלכה, בניגוד לחוק ולנורמות אתיות שהתפתחו עם השנים, לא מצינו התייחסות מפורשת לנושא. לפיכך, שאלנו את פי רבינו הגאון הגדול רבי אשר וייס שליט"א, ששאלות מעין אלה מונחות כל העת לפתחו, וזה אשר שמענו מפיו:

המעמד היחיד שיש לקרובי משפחה נובע מיכולתם להעריך טוב יותר מאחרים את רצונו של החולה. אין להם כל מעמד ייחודי מטעמים אחרים. כך למשל הסבל שלהם במסגרת הטיפול בקרובם אינו משפיע כלל על גורלו של החולה.

כעיקרון, סביר להניח שיש בהחלט לשמוע את דעתם של קרובי המשפחה. יש לשער כי אכן הם ידעו לשער מה היה רצונו של החולה במצב כזה. מובן, שיש לברר אצלם אם החולה התייחס בעבר לנושא וגילה את דעתו כיצד לנהוג במצבים אלה.

יש להבהיר לבני המשפחה, שהשיקול היחיד שאותו הם מורשים לשקול הוא מה לדעתם היה רצונו של החולה, ולעוררם שלא לקחת בחשבון שום שיקולים נוספים בשאלות חמורות כאלה.

הטוב ביותר הוא שבני המשפחה יופיעו בפני פוסק הלכה מובהק שילמד היטב את מצבו הרפואי של החולה, על פי הערכת הרופאים, וכן ישמע את דעתם של בני המשפחה וינסה להבין את ערכם ומשמעותם.

כשיש חילוקי דעות בקרב בני המשפחה, מסתבר הדבר שיש להעדיף את דעתו של הקרוב ביותר לחולה. כך למשל, להעדיף את דעתה של אשתו על פני דעתם של הילדים. כך גם כשיש מחלוקת בין הילדים, ואחד מהם היה זה שטיפל בו במשך תקופת מחלתו והבין טוב יותר מאחרים את רצונו הכללי, כך שיש בידי הכלים להעריך נכון יותר מה היה חפצו במצב כזה. עם זאת, אין בדבר כלל מובהק, וההכרעה עשויה להשתנות על פי הנסיבות, ועל הרב מוטלת האחריות לברר היטב ולשקול את מכלול השיקולים בכדי להגיע להכרעה הנכונה – אך כאמור, לדעתם של בני המשפחה יש משקל.